

Sinteza antičke povijesti hrvatskih zemalja

Robert Matijašić, *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*

Zagreb: Leykam international, 2009., 290 str.

Nasušna su potreba hrvatske kulturne i znanstvene zajednice pregledne historiografske sinteze koje ne samo da potanko sažimaju postojeće spoznaje nego su i odlična osnova za daljnje istraživačke napore. To osobito vrijedi za antičku prošlost hrvatskog povijesnog prostora koja dosad nije bila cjelovito monografski obrađena, izuzevši zbornik radova s priložima sedmero hrvatskih autora objavljen na njemačkom jeziku pod naslovom *Kroatien in der Antike* (uredila Mirjana Sanader, Mainz am Rhein: Philipp von Zabern, 2007.), zapravo arheološki priručnik s vrlo bogatim slikovnim materijalom, no čiji dijelovi s obzirom na karakter djela nisu organski povezani. Predmetnim pak sintetskim prikazom iz pera Roberta Matijašića taj je nedostatak odnedavno uvelike otklonjen.

Robert Matijašić arheolog je i profesor stare povijesti na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli koji se specijalizirao za proučavanje antičke povijesti i arheologije Istre. Svoje znatno istraživačko iskustvo, stečeno višegodišnjim znanstvenim i stručnim radom, pretočio je u knjigu koja je po svojim izvedbenim karakteristikama poglavito prilagođena uporabi u sveučilišnoj nastavi. To nikako nije nedostatak jer upravo zahvaljujući tom udžbeničkom obilježju dobiven je vrlo koristan priručnik, u potpunosti utemeljen na recentnim znanstvenim spoznajama, koji u isti mah nije opterećen opsežnim kritičkim aparatom niti potankim popisom literature kakav nužno prate znanstvene monografije. Umjesto toga, iza svakog pojedinog poglavlja slijedi oveći odlomak s osnovnim obavijestima o relevantnoj domaćoj i stranoj literaturi na kojoj se poglavlje podatkovno i interpretativno zasniva.

Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana objavljena je kao prvi svezak niza „Povijest hrvatskih zemalja u antici“ u Leykamovoj biblioteci „Hrvatska povijest“, čiji je urednik Neven Budak. U knjizi je obuhvaćen dug kronološki odsječak u povijesti današnjih hrvatskih krajeva, od prvih koraka grčke kolonizacije u 6. st. pr. Kr. sve do stupanja rimskog cara Dioklecijana na vlast 284. g. Narativni diskurs nije tematski nego se gradivo prezentira u vremenskom slijedu, što je i uobičajenije kad su u pitanju opći pregledi jer to omogućava jednostavnije praćenje i apsolviranje teksta kao jedinstvene cjeline. Metodološki se uglavnom radi o događajnici, obogaćenoj sustavnim praćenjem navoda iz antičkih vrela i pravim obiljem povijesnih činjenica.

Knjiga je podijeljena u sedam osnovnih poglavlja koja se u daljnoj razradi raščlanjena na potpoglavlja: Uvod (str. 11-29), Prapovijesni etnički supstrat (str. 30-50), Grčka kolonizacija (str. 51-86), Ratovi s Rimljanima i rimsko osvajanje Ilirika (str. 87-124), Ilirik u vrijeme Cezara i Oktavijana Augusta (str. 125-181), Dalmacija i Panonija: oblikovanje provincija (str. 182-221), Istra, Dalmacija i Panonija u II. i III. stoljeću (str. 222-256). Na kraju knjige, osim kratice i kazala, nalazi se šest povijesnih zemljovida koji služe boljoj zornosti tekstualnih sadržaja, a prikazuju raspored starosjedilačkih naroda, grčku kolonizaciju, Ilirik u Cezarovo doba, Dalmaciju i Panoniju u I. stoljeću, ceste u Dalmaciji i Panoniji te Dalmaciju i Panoniju u II. i III. stoljeću.

U uvodu autor određuje zemljopisni i geopolitički okvir pozornice povijesnih procesa koji će se razmatrati, naglašavajući kako je staru povijest hrvatskog prostora nemoguće prikazati, a da se ujedno ne obuhvate i krajevi u susjednim državama. Potom donosi pregled najvažnijih vrela za antičku povijest hrvatskog prostora, grčkih i latinskih, predrimskih i rimskodobnih, kako narativnih, kozmografskih i kartografskih tako i epigrafskih i arheoloških. Nakon toga ocrta u osnovnim potezima povijest suvremenog hrvatskog prostora od 6. st. pr. Kr. do konca 3. stoljeća, od prvih dodira grčkog svijeta s istočnom obalom Jadrana do kasnog doba Rimskog Carstva, prikazujući glavna obilježja grčke i rimske nazočnosti.

U drugom poglavlju bavi se etnografijom i narodnosnom topografijom prostora od Jadrana do Drave i Dunav, određujući u prostoru smještaj glavnih starosjedilačkih naroda. U odvojenom potpoglavlju ukratko s metodološkog stanovišta, prikazujući postavke arheologije, filologije i historiografije, promišlja pitanja koja se tiču oblikovanja etničkih identiteta i etnogenetičkih procesa u starom vijeku. Zaključuje kako su Iliri, Panonci i Kelti bili tri glavne narodnosne sastavnice koje su imale udjela u formiranju etničke prapovijesti hrvatskih krajeva u prvom tisućljeću prije Krista, ali da je potrebno paziti na značenje tih etničkih oznaka, budući da one ne opisuju jedinstvene narode nego skupine naroda koje su tek naknadno bile obuhvaćene zajedničkim imenom.

Treće poglavlje prikazuje osnovna obilježja grčke kolonizacije istočne obale Jadrana, osobito se baveći Korkirom Melajnom i prilikama u 6. i 5. st. pr. Kr., Pseudo-Skilakovom *Oplovbom* te jačanjem grčkih kolonizacijih tijekom na jadranskim otocima u 4. i 3. st. pr. Kr. Naročita je pažnja posvećena ulozi sirakuškog tiranina Dionizija u poticanju novog grčkog naseobinskog vala i načinu na koji su grčki naseljenici organizirali život i ustrojili svoje zajednice.

Četvrto poglavlje prikazuje povijest prodora rimske sile na istočnu jadransku obalu i dublje u unutrašnjost, čime su se stubokom promijenili dotadašnji odnosi na ovom prostoru. Obrađuju se tri ilirska i dva histarska rata te rimski ratovi protiv Delmata i drugih naroda (Japoda, Ardijejaca, Plereja, Segešćana). Autor rimsku intervenciju povezuje sa sve većom važnošću plovidbenih pravaca uz istočnu jadransku obalu, ali i ističe da su se neki vojni pohodi vodili iz častohleplja rimskih zapovjednika pa čak i kao ratne vježbe radi održavanja bojne spremnosti rimskih vojnika.

U petom poglavlju razmatraju se prilike u Iliriku u vrijeme Gaja Julija Cezara i Oktavijana odnosno Augusta. Autor ispravno opaža da Ilirik nije bio ustrojen kao stalna pokrajina prije nego što je Oktavijan proveo sustavno zaposjedanje čitavog tog prostora i osiguranje rimskog posjeda. Posebna pozornost se u ovom poglavlju usmjeruje na ulogu Ilirika u građanskom ratu između Cezara i Pompeja, osnutak prvih rimskih kolonija i stanje u Iliriku u Augustovo doba s posebnim obzirom na veliki panonsko-dalmatinski ustanak 6.-9. godine.

Šesto poglavlje bavi se obilježjima prvog stoljećem potpune rimske vlasti na prostoru između Jadrana i Drave odnosno Dunava, preustrojem Ilirika i oblikovanjem pokrajina Dalmacije i Panonije te materijalnim i duhovnim osnovama romanizacije i njezinim učvršćenjem, napose izgradnjom kopnenog prometnog sustava, uređenjem lučke infrastrukture, nazočnosti rimskih postrojbi i organizacijom naselja.

Završno, sedmo poglavlje nudi uvid u povijesni razvoj Istre, Dalmacije i Panonije u 2. i 3. stoljeću. Razmatraju se obilježja pokrajinskog blagostanja u prvoj polovini 2. stoljeća koja su se manifestirala u gospodarskom uzletu, nastanku novih kolonija i uklapanju

starosjedilačkih naselja u rimski municipalni sustav, a donosi se i pregled osnovnih zbivanja u drugoj polovini 2. stoljeća i tijekom 3. stoljeća kada se opća ugroza carskih granica na Dunavu i nesigurnost koju su donijeli česte borbe za vlast osjetila i u južnoj Panoniji i Dalmaciji. Povijesni pregled završava usponom Dioklecijana na carsko prijestolje, čije su preuredbe najavile novo doba u životu Rimskog Carstva.

Matijašićeva monografija nadalje je uspio povijesni pregled koji odlikuje sustavnost, jasnoća izlaganja i lijep stil. Izuzevši zanemariv broj manjih pogrešaka (primjerice, u naslovu petog poglavlja spominje se „Oktavijan August“, iako prvi rimski car nikad nije u isto vrijeme nosio oba imena pa čak se službeno nije niti zvao Oktavijan kad ga je njegov prastric Gaj Julije Cezar posmrtno posinio nego Gaj Julije Cezar i od 40. g. pr. Kr. samo Imperator Cezar, čemu je 27. g. pr. Kr. pridijeljen pridjevak August, str. 125; građanski rat u Rimskom Carstvu nije izbio Komodovom smrću nego tek nakon ubojstva cara Pertinaksa krajem ožujka 193., str. 235; *cohors I* i *cohors II Delmatarum* označuju se kao „delmatske kohorte“, iako bi ispravnije bilo dalmatinske jer se „Delmatae“ odnosi na stanovnike pokrajine Dalmacije, str. 236; etnici spomenuti u *cohors III Alpinorum equitata* i *cohors I Belgarum equitata* pogrešno se umjesto velikim donose malim slovom, „alpinci“ i „belgijanci“, str. 236; Konstancije, jedan od vladara u Dioklecijanovoj tetrahiji, nije za života nosio nadimak Klor koji je u literarnim izvorima zasvjedočen tek od 6. stoljeća, str. 248), moguće je eventualno izraziti žaljenje što autor ipak nije detaljnije obradio razdoblje 2. i 3. stoljeća na koje otpada svega 30 stranica, čak 20 stranica manje nego što obuhvaća peto poglavlje posvećeno Iliriku u Cezarovo i Oktavijanovo odnosno Augustovo doba koje kronološki pokriva tek nešto više od sedam desetljeća. Doduše, u autorovu obranu se može reći da u hrvatskoj historiografiji upravo vrijeme 2. i 3. stoljeća u Panoniji i Dalmaciji nije još dovoljno istraženo. Utoliko više ova monografija tvori krupan doprinos boljem sagledavanju višestoljetne povijesti hrvatskih zemalja u antici.

Hrvoje GRAČANIN

Donošenje odluka na ranokršćanskim crkvenim saborima

Ramsay MacMullen, *Voting About God in Early Church Councils*, New Haven & London: Yale University Press, 2006. xii + 170 str.

Razdoblje transformacije kasne antike u rani srednji vijek predstavlja važan dio suvremenih historiografskih radova. Među tom cjelinom, pitanje svojevrstne zamjene antičkih, tradicionalnih religija Rimskog Carstva s kršćanstvom, zasigurno se ističe kao jedna od značajnijih. Upravo u toj sferi svoje istraživačke interese pokušava iskazati Ramsay MacMullen, profesor emeritus povijesti sa Sveučilišta Yale. Njegovim radom dominira interes za društvena kretanja unutar antičkog ili kasnoantičkog društva. Uz knjigu *Voting About God in Early Church Councils* (2006.), vrijedi još spomenuti i djela poput *Paganism in*

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 43

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2011.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 43

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest),

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,
Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti,
znanstvenog projekta „Triplex Confinium - hrvatska višegraničja
u euromediterranskom kontekstu“

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2011. godine

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*